

Pospíšil, Ivo

Obecné, zvláštní a návazné v ruské literatuře nové doby

Новая русистика. 2016, vol. 9, iss. 2, pp. 182-186

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136071>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vysokého úředníka ministerstva zahraničí v Sankt-Petěrburgu, člena vyšetřovací komise v procesu s děkabristy (byl pověřen analýzou polsky psaných dokumentů). Byl Karamzinovým důvěrníkem v posledních letech jeho života, odkud jsou podrobná líčení let 1825–1826. Serbinovič je typickým příkladem tehdejších k Rusku loajálních Poláků či Bělorusů, kteří byli v průběhu 19. a 20. století aktivní součástí ruského a později sovětského státního aparátu; ostatně takto to charakterizuje on sám: „Тамошняя коллегія была преобразована в академию; преподавание в ней происходило на латинском и отчасти на польском языке. Но иезуитский орден, сохранный Россиею, имел в главном своем предмете не Польшу, а торжествующую Россию. Воспитывая в Белоруссии польское юношество, без ненависти к России, он в то же время гордился русскими воспитанниками в своей петербургской коллегии. Все члены ордена обязаны были упражняться в русском языке...” (s. 109). Ze všeho je jasné, že se Karamzin zajímal o jeho členství v komisi ve věci děkabristů, i když není doloženo, že by se ho snažil v nějakém směru ovlivnit; na to asi nebyl čas a ani chuť ze strany Serbinoviče, který si připadal důležitý a věnoval se komisi a nikoli Karamzinovi.

Soubor textů ukazuje Karamzina jako člověka, historika a spisovatele v jeho všedních i svátečních dnech, s úctou i konkrétností hodnou dobrého novináře a dokumentaristy, to vše podle charakteru autora. Je to současně zajímavé svědectví o struktuře ruského státního života, o jeho problémech a nadějích. Pro literárního historika neocenitelný materiál k dokreslení osobnosti člověka, který je významný nejen pro Rusko. A zároveň další argument pro nepřenositelnost generační zkušenosti.

Ivo Pospíšil

Literatura:

SAPČENKO, L. A. (red.) (2014): *M. M. Karamzin. V zerkale memuaristiki*. Ul'janovsk.

Obecné, zvláštní a návazné v ruské literatuře nové doby

Literatura rosyjska XVIII–XXI w. Dialog idei i poetyk. Russkaja literatura XVIII–XXI vv. Dialog idej i estetičeskich koncepcij. Pod redakcją Ewy Sadzińskiej i Aleksandry Szymańskiej. Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Litteraria Rossica 7. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014. ISSN 1427-9681.

Nevím, co vedlo editorky lodžského rusistického periodika, aby „dialog idejí a poetik“ převedli do ruštiny jako „dialog idejí a estetických koncepcí“ – to jsou přece jen dvě různé věci. Svazek je skutečným chronologickým průřezem a jeho rozpětí je

značné – časové, tematické, ideové i metodologické. Když to nicméně sumarizujeme, lze tu najít opěrné body, stěžejní témata, klíčová slova a věty, jež charakterizují specifikum moderní ruské literatury od jejího vznikání v 18. století po její dosavadní vyústění v tragickém 20. a asi ještě tragičtějším 21. století. Hned v úvodu se Vadim Kolbasin zabývá tím, co bylo pro ruskou literaturu vždy důležité: Francií, Paříží, ať již z těchto fenoménů přímo čerpala, nebo se proti nim vymezovala. Pařížský mýtus v ruské literatuře 18. století měl svou podobu – počínaje Tradiakovským, který dokonce v Paříži studoval a popsal ji ve svých verších, včetně břehů Seiny a lásky k sekularizované společnosti i včetně jiného mýtu: „hledět na Rusko z překrásné dálky“ (u něho to zní: „Зачну на флейте стихи печальны, / Зря на Россию чрез страны дальны“) – to myslím autor vyjádřil přesně. Ukazuje také na proměny pařížského panoramatu v ruské literatuře, třeba u Fonvizina. S odkazem na Jurije Lotmana píše, jak kulturní situace ve Francii generovala texty, zatímco v Rusku musely texty generovat kulturní situaci. Nemohl ovšem pominout ani očitého svědka první fáze Velké revoluce N. M. Karamzina a sny Puškinovy o Paříži, například v jeho genealogické novele Mouřením Petra Velikého, nehledě na pozdější proměny pařížského mýtu v ruské literatuře u P. A. Vjazemského, N. V. Gogola, L. N. Tolstého nebo F. M. Dostojevského. Zůstává tento jev v ruském písemnictví koneckonců dodnes pokud nikoli klíčovým, tedy důležitým také jako faktor formotvorný. Chronologicky poskládané příspěvky pokračují studií Aliny Orłowské o mýtu o Amorovi a Psyché v básni I. F. Bogdanoviče Душенька, kde autorka upozorňuje na zednářský podtext. Ve studii Andreje Kunareva А был ли мальчик? jde o druhou strofu páté kapitoly Evžena Oněgina:

Зима!.. Крестьянин, торжествуя,
 На дровнях обновляет путь;
 Его лошадка, снег почуя,
 Плетется рысью как-нибудь;
 Бразды пушистые взрывая,
 Летит кибитка удалая;
 Ямщик сидит на облучке
 В тулупе, в красном кушаке.
 Вот бегают дворовый мальчик,
 В салазки жучку посадив,
 Себя в коня преобразив;
 Шалун уж заморозил пальчик:
 Ему и больно и смешно,
 А мать грозит ему в окно...

V poměrně proslulé, detailní až minuciózní práci autor ukazuje, že momentka chlapce má pozadí ve sporu členů Arzamasu a Besedy; jde o komplikovaný inter- a metatextový jev spojený s gen. Šiškovem a G. Děržavinem, tedy Puškinova parodická aluze. Je zřejmé, že poezie 18. a 19. století nebyla zašifrována o nic méně než současné pseudopalimpsestické básnické texty. Literárnímu portrétu (словесная живопись) se věnuje Nataľja Veršinina, když sleduje tento jev od Puškina (Mouřenín Petra Velikého) k Alexeji Nikolajeviči Tolstému (Petr I.). *Ukrajinské melodie* N. Markovyče jako jev vstupující mezi Thomase Moora a Afanasije Feta jsou předmětem analýz Larisy Ljapinové. Spojům různých druhů umění se věnuje Božena Žejmo (Dialog Vsevoloda Garšina s dějinami – Bojarka Morozovová Vasilije Surikova). Zfilmované ruské klasice (Leskov) se věnuje Vera Sitnikovová; Barbara Olaszek píše o krásné literatuře v prostoru politického sporu (romány Dostojevského a Turgeněva a rodinná kronika Jevgenije Čirikova). Čirikov (narodil se v Kazani roku 1864, zemřel 1932 v Praze, česky máme jeho Ottou vydané sebrané spisy), který se po Říjnové revoluci ocitl v pražské emigraci, využíval struktury ruského klasického románu (s jeho texty zkřížila více či méně úspěšně svá kopí řada českých překladatelů od počátku 20. století po 30. léta, jedna próza vyšla česky i ve Vidni).

Marina Urtmincevová zkoumá dialog ruské literatury druhé poloviny 19. století s mocí (Saltykov-Šedrin, Dostojevskij, Turgeněv); herními a rituálními praktikami v ruské literatuře se zabývá Nataľja Kokovinová; zejména folklórních rituálů je tu mnoho, ale autorka si všímá (u A. N. Ostrovského) také signalizované roztržky mezi realitou a tradičním rituálem. Irina Michailovová ukazuje na elegické tradice v lyrice V. Borodajevského (1874–1923), básníka neoklasicistické (akméistické) poetiky, zejména na spojitosti s J. Boratynským (správně je Boratynskij, nikoli Baratynskij, jak se tradičně i zde uvádí). O dialogu Nikolaje Gumiljova s Innokentijem Anněnským vypovídá studie Galiny Šelogurovové (společné a odlišné podoby jejich dramát). Zajímavá je studie Danuty Szymonik Диалог культур и идей в прозе Ивана Рукавишника. Ivan Rukavišnikov (1877–1930) jako básník, prozaik a kulturní činitel byl svěbytnou postavou přelomu zlatého a stříbrného věku ruské literatury; přesněji bych řekl, že jde spíše o rysy dekadentní poetiky nebo o hranu dekadence a symbolismu: s tím ovšem souvisí i jeho zájem o indický svět a jeho mytologii. Zygmunt Zborowski zkoumá vztah Borise Pasternaka k literární tradici a současnosti, zejména jeho inspiraci ruskou básnickou klasikou 19. století, a lavírováním mezi hudebností symbolismu a razancí futurismu ve sbírce Поверх барьеров; také si všímá, jak se proměny jeho v podstatě eklektické poetiky projevovaly v příklonu tu k poezii, tu k próze (v 10. letech mladý Živago jako by psal poezii, která je blízka nikoli ranému, ale zralému Pasternakovi). Módní téma tanatologických motivů líčí Patryk Witczak ve studii o Irině Odojcovové (1895–1990), která, jak známo, se v době vrcholící perestrojky v roce 1987 s velkou slávou vrátila do tehdejšího

Lenigradu, ale nakonec zemřela v podstatě v osamění, a to na jejích románech Zrcadlo, Izolda a Anděl smrti. Aldona Borkowska ve vynikající práci analyzuje na epistolární pozůstalosti Viktora Astafjeva (1924–2001) jeho duchovní vývoj, vcelku logický, vycházející z tradicionalismu a ruského humanismu; náznaky antisemitismu bych nepřečeňoval. Marian Broda ukazuje inteligenci, „duši Ruska“, a její okcidentalismus. Výroky jako „Rusko jako typ civilizace umírá. Otázka je jen, kdy se to stane“ (Jurij Afanasjev, Gorbačovův poradce a architekt perestrojky) se mi zdají falešné nebo řídící se podle úsloví, že přání je otcem myšlenky. Podnětnou stať napsal Anatolij Sobennikov o Saltykovu-Ščedrinovi, Vjačeslavu Pjecuchovi a o ruské mentalitě. Německý rusista z Gießenu, druhdy autor knihy o sebevraždě v ruské literatuře ([GRAF 1996]; viz naši rec. [POSPÍŠIL 1997]) se tentokrát zabývá konceptem „svobody“ v současné ruské poezii (lyrice) a rozlišuje pojem jako vnějškovou situaci na počátku 20. století, jako problém všednodenní od „tání“ po perestrojku a jako osobní věc po roce 2000. Nevím, jestli je to možné takto napsat, je to asi značně složitější, což autor sám uznává: asi všechny tyto polohy „svobody“ – kromě jiných – existují paralelně; navíc je tu nové ohrožení svobod v celém světě, které má své společné i jednotlivé příčiny a poezie – a nejen ona – na ně reaguje všude. Ludmila Mnichová ukazuje na podoby dialogu kultur v poetice Veroniky Dolinové (nar. 1956), která často aluzivně využívá celých vrstev ruské literatury, kultury a politiky (Na smrt A. D. Sacharova) jistě i v duchu jejího rodokmenu, kde se prolínají židovství, ruství, besarabský původ, evropská sečtělost a typicky ruská jinotajnost. Taková studie, stejně jako následující z pera Ewy Sadzińskiej o dialogu Alexandra Kušnera s Puškinem, jsou skutečným sémantickým jádrem svazku: ukazují na textové návaznosti, spojitosti, dialog přítomnosti a minulosti, kam patří jistě intertextualita, ale i jiné formy textového kontaktu. Podobně je zaměřena práce Aleksandry Szymańskiej o interpretaci postavy Dona Quijota v ruské poezii 60.–80. let 20. století (Iosif Brodskij, Vsevolod Rožděstvenskij, Robert Rožděsztvenskij, David Samojlov, Alexandr Kušner aj.). Maďarská práce Tünde Szabó ze Szombathely srovnává díla Jevgenije Zamjatina, Viktora Jerofejeva a Ljudmily Ulické s pretextem Zločinu a trestu Dostojevského. Kristina Voroncovová se zabývá tzv. precedentními jmény jako součástí polského textu v ruské poezii (mj. Mickiewicz, Słowacki, Tuwim, Miłosz, Gałczyński). Kira Gordovičová zkoumá čechovovské motivy, postavy, postupy v dílech ruských spisovatelů žhavé současnosti, tj. konce 20. a počátku 21. století (V. Těndrjakov, S. Sokolov, V. Makanin, V. Pelevin aj.); podobně Maciej Pieczyński zkoumá čechovovský kontext v dramatu Tanja-Tanja Olji Muchinové (nar. 1970). Současností je proniknuta také studie Taťjany Žurčevové o lyrice a epice ve fascinující dramatičce Vadima Levanova (1967–2011). Další práce o ruské dramatičce se týká absurdních poloh děl Michaila Volochova (nar. 1955). Andrzej Polak celý svazek završuje prací o současné ruské sociální fantastice na příkladu románu Olgy Slavnikovové 2017.

Sborník prezentující vývoj ruské literatury v průběhu v podstatě tří století má svou sílu i slabiny; silný je ve studiích, v nichž jde o mezitextové navazování a budování literární kontinuity a diskontinuity, kde se ruská literatura naráz jeví v jednom momentu jako celek, byť značně heterogenní, se svými pretexty a posttexty, aluzemi a intertexty a metatexty. Slabší je právě v místech, kde této souvislosti není nebo je méně zřetelná až nezřetelná. Kladem projektu je také pozornost, byť malá, věnovaná dystopii a hlavně moderní ruské dramatice. Současně se ukazuje, že v Polsku pracuje řada mladých rusistických talentů – to je pro polskou rusistiku v současném mezinárodním kontextu, a to nejen literárním a literárněvědném, fakt povzbudivý.

Ivo Pospíšil

Literatura:

GRAF, A. (1996): *Das Selbstmordmotiv in der russischen Prosa des 20. Jahrhunderts*. Frankfurt am Main – New York.

SADZIŃSKA, E., SZYMAŃSKIEJ, A. (red.) (2014): *Literatura rosyjska XVIII–XXI w. Dialog idei i poetyk. Russkaja literatura XVIII–XXI vv. Dialog idei i èstetičeskich koncepcij*. Acta Universitatis Lodziensis, Folia Litteraria Rossica 7. Łódź.

POSPÍŠIL, I. (1997): GRAF, A. (1996): *Das Selbstmordmotiv in der russischen Prosa des 20. Jahrhunderts*. Frankfurt am Main – New York. *Slavia*, 66, 1997, č. 2, s. 242–243.

Tři tváře románové moderny aneb ruský model v světové literatuře

ЗЛОЧЕВСКАЯ, А. В.: *Три лика мистической метапрозы XX века: Герман Гессе — Владимир Набоков — Михаил Булгаков*. Санкт-Петербург: Супер Издательство, 2016.

Alla Zločevskaja, ruská literární vědkyně, která pravidelně komentuje českou rusistiku a slavistiku a informuje o ní ruské odborné kruhy, členka redakční rady elektronického filologického časopisu Moskevské univerzity *Stephanos*, se již léta zabývá poetikou evropské moderny. Její nová reprezentativní kniha přináší srovnání tří významných modernistů 20. století – Hermanna Hesseho, Vladimira Nabokova a Michaila Bulgakova – tří tváří mystické metaprózy, jak tomuto poetologickému tvaru autorka říká. Knihu věnuje památce ruského dostojevskologa, znalce ruské klasiky (M. J. Saltykov-Ščedrin) Konstantina Tjuňkina (zemřel 26. 3. 2016). Jelikož dva